

Päähaku, filosofian kandiohjelma (opetus suomeksi)

Valintakoe 18.5.2018 klo 14.00–18.00

Kirjoita henkilö- ja yhteystietosi tekstaamalla.

Kirjoita nimesi latalaisilla kirjaimilla (abcd...), älä esimerkiksi kyrillisillä kirjaimilla (абгд...).

Jos sinulla ei ole suomalaista henkilötunnusta, kirjoita sen asemesta syntymäaikasi.

Kirjoita henkilötietosi kaikille sivuille.

Sukunimi	
Kaikki etunimet	
Henkilötunnus	
Sähköpostiosoite	
Puhelinnumero	

Tarkista sivunumeroiden avulla, että olet saanut kaikki sivut.

Kirjoita alla olevaan laatikkoon nimikirjoituksesi merkinä siitä, että olet tarkistanut edellä mainitut asiat.

Nimikirjoitus	
---------------	--

Jos haluat, että tehtäviin kirjoittamasi vastaukset arvostellaan, jätä alla oleva laatikko tyhjäksi.

Jos haluat, että tehtäviin kirjoittamiasi vastauksia ei arvostella, kirjoita alla olevaan laatikkoon teksti "*Haluan, että vastauksiani ei arvostella*". Tässä tapauksessa saat vastauksistasi nolla pistettä.

Arvostelusta luopuminen	
-------------------------	--

Nimi: _____

Henkilötunnus: _____

wvc

Lue huolellisesti kaikki ohjeet läpi

- Tarkista, että saamassasi koenipussa on kansilehden ja ohjesivujen (sivut 1–4) lisäksi:
 - aineisto-osio (sivut 5–10)
 - kysymys- ja vastausosio (sivut 11–22)
 - yksi ruutupaperiarkki omia muistiinpanoja varten (konseptipaperi)
- Vastaa tehtäviin koekirjallisuuden ja/tai aineiston mukaisesti. Ole huolellinen, että vastaat kuhunkin tehtävään oikean aineiston perusteella.
- Arvioinnissa kiinnitetään huomiota asiakokonaisuuksien hahmottamiseen, käsitteelliseen täsmällisyyteen, kielellisen ilmaisun selkeyteen ja kykyyn tarkastella alan keskeisiä kysymyksiä. Kirjoita esseevastaukset selkeästi käyttäen oikeakielisiä kokonaisia virkkeitä, ei luetelmaviivoja. Vastauksen selkeys ja oikeakielisyys otetaan huomioon arvioinnissa.
- Kirjoita vastauksesi suomeksi. Muilla kielillä kirjoitettuja vastauksia ei huomioida arvostelussa.
- Kirjoita kukin vastaus sille varattuun tilaan. Arvostelija ei huomioi merkintöjä, jotka ovat vastaukselle varatun tilan ulkopuolella.
- Kirjoita lyijykynällä ja selvällä käsialalla. Arvostelija tulkitsee tulkinnanvaraiset merkinnät vähiten pisteitä tuottavan vaihtoehdon mukaisesti.
- Voit luonnostella vastauksiasi ruutupaperille. Ruutupaperille tekemiäsi merkintöjä ei huomioida arvostelussa. Olet saanut yhden arkin ruutupaperia. Voit tarvittaessa pyytää lisää ruutupaperia valvojalta.
- Pidä koemateriaali siinä, että lähelläsi istuvat hakijat eivät pysty katsomaan vastauksiasi ja merkintöjasi.

Pisteyttäminen

Valintakoe pisteytetään asteikolla 0–100. Näet osakohtaiset pisteet tässä:

Osa	Voit saada	Sinut voidaan valita vain, jos saat
1	0–50 pistettä	vähintään 25 pistettä
2	0–50 pistettä	vähintään 25 pistettä
yhteensä	0–100 pistettä	vähintään 50 pistettä

Osa 1 perustuu ennakkomateriaaliin ja osa 2 kokeessa jaettavaan aineistoon.

Mikäli et saa vaadittavaa vähimmäispistemäärää kokeen jostakin osasta, voidaan kokeesi muiden osien vastaukset jättää arvostelematta.

Jos haluat valvojan huomion

Jos haluat valvojan huomion, niin nosta kätesi. Valvoja tulee luoksesi. Kerro asiasi valvojalle hiljaisella äänellä.

Jos haluat käydä vessassa

Voit käydä vessassa valvojan saattamana. Valvoja saattaa vessaan vain yhden kokelaan kerrallaan.

Useimpien koesalien läheisyydessä on vain kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän mukaisia vessoja. Tämän vuoksi sinua vessaan saattavan valvojan on oltava miespuolinen, jos haluat käydä miehille tarkoitetussa vessassa, ja naispuolinen, jos haluat käydä naisille tarkoitetussa vessassa.

Jos haluat käydä vessassa, toimi seuraavasti:

1. Tarkista, että koesalissa on vähintään kaksi valvojaa ja että vähintään yksi valvojista on sellainen, joka voi saattaa sinut vessaan. Jos nämä ehdot eivät täyty, odota, että tilanne muuttuu.
2. Käännä esiin tämän kansilehti- ja ohjesivun sivu 2, jossa on isolla fontilla merkintä WC, ja nosta sitten nippu pystyyn teksti itsestäsi pois päin siten, että valvoja huomaa sinut ja tulee luoksesi. Odota kärsivällisesti. Valvoja ei välttämättä voi saattaa sinua vessaan heti. Valvoja ei myöskään välttämättä vie kokelaita vessaan samassa järjestyksessä, jossa kokelaat ilmoittivat tarpeestaan käydä vessassa.
3. Kun valvoja antaa sinulle merkin, kerää koepaperisi konseptiarkin sisälle, jätä nippu pöydälle ja seuraa valvojaa vessaan.

Kun aiot palauttaa koepaperit

Kun aiot palauttaa koepaperit, järjestä paperit konseptiarkin sisälle samaan järjestykseen, jossa paperit sait.

Kun lähdet palauttamaan koepapereita, ota mukaasi kaikki tavarat, jotka olet istumapaikalle vienyt, jotta sinun ei tarvitsisi palata noutamaan kyseisiä tavaroita.

Palauta kaikki saamasi koepaperit, myös suttupaperit, salin etuosassa olevalle valvojalle.

Palauta kaikki paperit, vaikket olisikaan tehnyt joitakin tehtäviä tai mitään tehtäviä. Todista henkilöllisyytesi, kun palautat paperit. Tarvittaessa saat kokeen valvojalta erillisen todistuksen valintakokeeseen osallistumisesta.

Aineisto-osio

Osan 2 tehtävä 3 (s. 17) perustuu seuraavaan aineistoon:

Katkelma teoksesta Ian Hacking, *Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?* (2009, Vastapaino, Tampere)

VÄISTÄMÄTTÖMYYTTÄ VASTAAN

Sosiaalikonstruktionistinen tutkimus suhtautuu vallitseviin asiantiloihin kriittisesti. Sosiaaliset konstruktionistit X:n suhteen tapaavat ajatella, että:

- (1) X:n ei tarvitsisi olla olemassa, tai sen ei tarvitse olla lankaan sellainen kuin se on. X, tai X sellaisena kuin se on nyt, ei ole välttämätöntä seurausta asioiden luonteesta; X ei ole väistämätön.

Hyvin usein he menevät pidemmälle ja väittävät, että:

- (2) X on nykyisellään varsin paha asia.
- (3) Tulisimme paljon nykyistä paremmin toimeen jos X:stä hankkiuduttaisiin eroon tai jos sitä ainakin muutettaisiin radikaalisti.

Tyyppiä (1) oleva teesi on lähtöpiste: X:n olemassaolo tai ominaisuudet eivät ole väistämättä seurausta asioiden luonteesta. X ei ole väistämätön. X:n loivat tai sitä muovasivat sosiaaliset tapahtumat, voimat ja historia, jotka kaikki olisivat aivan hyvin voineet olla toisenlaisia. Monet sosiaalikonstruktionistiset teesit etenevät saman tien kohtiin (2) ja (3), mutta niin ei tarvitse tapahtua. On mahdollista tajuta, että jokin nykyisessä tilanteessa väistämättömältä vaikuttava ei ole väistämätön, eikä sen silti tarvitse olla paha asia. Mutta useimmat niistä jotka käyttävät sosiaalisen rakentumisen ideaa tahtovat kiihkeästi kritisoida, muuttaa tai tuhota jonkin X:n, josta he eivät asiain vakiintuneessa järjestyksessä pidä.

GENDER ELI SOSIAALINEN SUKUPUOLI

Kaikki sosiaaliset konstruktionistit X:n suhteen eivät etene teesiin (3) tai edes teesiin (2) asti. On monia sitoutumisen asteita. Jatkossa erottelen kuusi eri astetta. Aste-eroista on mahdollista saada jonkinlainen käsitys tarkastelemalla feministisiä tapoja käyttää konstruktoajatuksia. Epäilemättä kaikkein vaikutusvaltaisimmat sosiaalikonstruktionistiset opinkappaleet ovat liittyneet sukupuoleen. Se oli odotettavissakin. Kanonisen tekstin, Simone de Beauvoirin *Toisen sukupuolen* kuuluisin lause on *On ne naît pas femme: on le devient*; "Naiseksi ei synnytä, naiseksi tullaan" (De Beauvoir 1949, II, 1; 1980, 154). Se toikin monien lukijoiden mieleen ajatuksen, että sosiaalinen sukupuoli on rakentunut.

Aiemmat naisasialiikkeen raatajat tiesivät, että valtasuhteet kaipasivat muutosta, mutta moniin sukupuolten välisiin eroihin liittyi väistämättömyyden tuntu. Sitten feministit laskivat liikkeelle sanan "gender", sosiaalinen sukupuoli. Olkoon X = sosiaalinen sukupuoli yllä olevissa teeseissä

(1) – (3). Feministit vakuuttivat meidät siitä, (1) että sosiaalisen sukupuolen perusteella määritellyt ominaispiirteet ja suhteet ovat huomattavan kontingenteja. He myös väittivät, (2) että ne ovat kamalia, ja (3) että erityisesti naisten ja yleisesti kaikkien ihmisten kannalta olisi paljon parempi, jos nykyiset sosiaalisen sukupuolen ominaispiirteet ja -suhteet hävitettäisiin tai niitä muutettaisiin radikaalisti. Hyvä on, mutta tämä perussarja (1) – (3) on liian yksinkertaistava. Konstruktion ideaa käyttävien ja siihen viittaavien feministien välillä on paljon teoreettisia näkemyseroja.

Yksi varhaisen sosiaalisen sukupuolen teoreetikkojen ydinajatuksista oli, että biologiset erot sukupuolten välillä eivät määrää sosiaalista sukupuolta, sosiaalisen sukupuolen ominaispiirteitä tai sosiaalisten sukupuolten välisiä suhteita. Ennen kuin feministit aloittivat työnsä, tämä oli kaikkea muuta kuin selvää. Ensimmäisissä analyyseissa sosiaalinen sukupuoli ymmärrettiin lisäykseksi fysiologiaan, sosiaalisen maailman kontingentiksi tuotteeksi. Tämän käsityksen mukaan sosiaalinen sukupuoli on ”perustavanlaatuinen sosiaalinen konstruktio: Sosiaalinen sukupuoli tulisi ymmärtää sosiaalisesti kategoriaksi, jonka määritelmä viittaa laajaan sosiaalisten suhteiden verkostoon; siinä ei ole kyse pelkästään anatomisista eroista” (Haslanger 1995, 130).

Monet konstruktionistiset tavat käyttää sosiaalisen sukupuolen käsitettä menevät tätä liitännäis-lähestymistapaa pidemmälle. Naomi Scheman (1993, luku 18) kallistuu funktionalismiin sosiaalisen sukupuolen suhteen. Toisin sanoen hän uskoo, että sosiaalisen sukupuolen kategoria on käytössämme sellaisten tarkoitusperien palvelemiseksi, joista yhteiskunnallisen ryhmän jäsenet eivät välttämättä ole tietoisia, tarkoitusperien, jotka hyödyttävät joitain ja vain joitain tuon ryhmän jäseniä. Tehtävänä on näiden tarkoitusperien, ideologian paljastaminen. Kun Scheman sanoo, että sosiaalinen sukupuoli on sosiaalisesti konstruoitu, hän tarkoittaa muun muassa sitä, että se rohkaisee näkemyksiin, joissa naisten katsotaan essentiaalisesti, luonnostaan, kuuluvan miesten hallintaan.

Scheman tahtoo muuttaa sosiaalisen sukupuolen kategoriaa. Judith Butler on kapinallisempi. Hän väittää, että yksilöiden sosiaalinen sukupuoli määritellään sen perusteella, mitä he tekevät – tässä suositaan sanaa ”performanssi”. Hän hylkää ajatuksen, että sosiaalinen sukupuoli olisi seksuaalisen identiteettiin konstruoitu liitännäinen. Mies- ja naispuoliset ruumiit eivät ole annettuja. Minulle minun ruumiini on osa elämäni, ja se, kuinka elän tuon elämäni, on osa sitä määritelmää, millainen ruumis minulla on. ”Ehkä biologinen sukupuoli onkin aina sosiaalinen sukupuoli, ja näin ero biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välillä osoittautuu olemattomaksi” (Butler 119/2006, 55).

Tässä mieleemme saattavat muistua, mutta vain hetkeksi, Thomas Laqueurin (1990) havainnot siitä, kuinka erilaisin tavoin muun muassa sukupuolielimiä on kuvattu länsimaisissa lääketieteellisissä teksteissä viime vuosikymmenen aikana. Butler ei puhu tällaisista ruumista koskevan tiedon järjestelmästä. Ne ovat tietysti rajanneet itsen hahmottamisen mahdollisuuksia ja vaikuttaneet mahdollisuuksiin toimia ja elää. Mutta Butler menee paljon pidemmälle kuin Laqueur. Kaikissa Laqueurin esittelemissä tietojärjestelmissä oletetaan, että sukupuoli on fysiologinen, ihmisajattelua edeltävä annettu asia. He ovat erimielisiä siitä, mitä on annettu. Butler kyseenalaistaa sen, kuinka saamme ajatuksen tuosta annetusta. Vanhemmat käsitykset sosiaalisesta sukupuolesta eivät auta vastaamaan moiseen kysymykseen. ”Kuinka”, hän kysyy, ”sosiaalinen sukupuoli täytyy sitten muotoilla uudelleen, jotta se sulkisi sisäänsä ne valtasuhteet, jotka tuottavat esidiskursiivisen biologisen sukupuolen ja kätkevät näin tuon nimenomaisen diskursiivisen tuotannon?” Hän siis tahtoo vähintäänkin arvioida uudelleen varhaisia feministisiä

käsityksiä sosiaalisesta sukupuolesta, ja sen mukaan miten minä häntä luen, hän tahtoo myös kypsyä pois konstruktio- ja edetä monitahoisempaan analyysiin, joka mahdollisesti hylkäisi sanan ”konstruktio” tykkäänään.

Butler siteeraa liittolaisenaan kirjoittajaa, jonka työ on vallankumouksellista. Monique Wittig (1992, 9) torjuu koko sen feministisen tradition, joka vahvistaa naisena olemisen voimaa. Koko sukupuoli- ja sosiaalinen sukupuolikategorioiden joukko tulisi kumota. Wittigin mukaan lesbo on vallankumouksellinen toimija, koska hän elää suostumatta olemaan joko mies tai nainen.

Schegan, käyttäkseni luokittelua jota tarkennan myöhemmin, on *uudistusmielinen* konstruktio, joka tahtoo *riisua naamioita* joltain ideologialta. Butlerin julkaistut teokset ovat sellaisia, joita kutsun *kapinallisiksi*, Wittigin taas *vallankumouksellisia*. Mutta älkää kuvitelko, että kaikki feministit suhtautuisivat sosiaalikonstruktio- ja sukupuoliteoriaan myönteisesti. Annoin ymmärtää, että Butler etäännyttää itseään siitä ja käyttää mieluummin tarkempia ja hienovaraisempia käsitteitä. Jeffner Allen tuntuu välttävän sen alusta pitäen. Hänen mielestään liian suuri osa sellaisesta puheesta juuttuu banaaliin ja narsistiseen postmoderniin kiinnostukseen pelkkiä tekstejä kohtaan. Se johtaa huomion pois perusasioista, kuten palkkaeroista. Jokseenkin päinvastoin kuin Wittig, hän ehdottaa, että voisi olla hyvä ajatus muotoilla uudelleennimenomaan naisellinen herkkyys. Hän osaa suhtautua pisteliäästi ajatukseen, että olisi itse sosiaalisesti rakentunut. Mikäs sosietee teillä olikaan mielessänne, hän kysyy (Allen 1989, 7).

Osan 2 tehtävä 4 (s. 20) perustuu seuraavaan aineistoon:

Olenko aivot, ja jos olen, mitä se voisi tarkoittaa?

Minä olen vain aivojen sähkökemiallista toimintaa, sanoo Helsingin Sanomien tiedetoimittaja Susanne Björkholm (Helsingin Sanomat 3.8.2015). Aivoni luovat minulle illuusion omasta olemassaolostani, mutta sieluun tai minuuteen uskomisen on uskomista yliluonnolliseen. Todellisuudessa minua ei oikeastaan ole olemassa. Tämän osoittaa tiede, ja kaikkien rationaalisen maailmankuvan kannattajien pitäisi ajatella näin. Seuraavassa kolumnissa Aku Visala perustelee, miksi on eri mieltä. Kolumni on julkaistu Areiopagi-verkkosivustolla 6.8.2015

Björkholmin mukaan voimme olla varmoja, että aivojen toimintaan ei liity mitään yliluonnollista. Aivojen toiminta seuraa normaaleja fysiikan, kemian ja biologian säännönmukaisuuksia. Tästä voimme hänen mukaansa päätellä, että esimerkiksi ”minuutta”, joka tekee päätöksiä, kokee ja tuntee, ei oikeastaan ole missään syvässä mielessä olemassa. Samoin käy myös vapaudelle. Jos on tosiaan niin, että kaikki toimintani voidaan selittää fysiikan ja kemian lainalaisuuksilla, ei minulla ole mitään vapauttakaan. Enhän ole oman käyttäytymiseni herra!

Väitettään havainnollistaakseen Björkholm esittää analogian. Jos olen varttunut metsäläisenä, ajattelen auton nähdessäni, että siellä asuu henki. Kun sitten opin voimansiirrosta ja muusta auton mekaniikasta, tajuan, ettei mitään henkeä auton liikuttamiseen tarvita. Sama pätee nähtävästi meihin itseemme. Vain metsäläinen ajattelee, että minussa on henki. Tiedettä tunteva rationaalinen ihminen sen sijaan ymmärtää, että mitään henkeä tai minuutta ei ole. Sen sijaan on vain pieniä harmaita soluja, jotka sykähtelevät fysiikan ja kemian säännönmukaisuuksien tahdissa.

Olenko olemassa?

En malta olla kiinnittämättä huomiota Björkholmin tekstin kaikkein päällimmäiseen ristiriitaan. Yhtäältä hän antaa ymmärtää, että minä olen aivoni. Koska aivot selittävät mitä teen, olen aivoni. Toisaalta taas Björkholm näyttää ajattelevan, että minä olen itse asiassa fiktio tai illuusio. "Minua" ei ole olemassa, vaan aivojen kemia tekee sen työn, jota ennen tarvittiin tekemään sielu tai minuus.

On tärkeää huomata, että tässä on kaksi erillistä väitettä. Ensimmäisen mukaan minä olen identtinen aivojeni kanssa. Minun ominaisuuteni ovat aivojeni ominaisuuksia. Jälkimmäisen väitteen mukaan taas minua ei oikeasti ole edes olemassa. "Aku" ei ole mikään olio maailmassa. Björkholm näyttää perustelevan jälkimmäistä väitettä vetoamalla yleisesti tieteeseen. Koska aivoissa ei näy minuutta, vaan ainoastaan sähkökemiallista toimintaa, ei mitään minuutta ole olemassa. Tässä on useita ongelmia.

Ensinnäkin, voimme kysyä, tulkitseeko Björkholm neurotiedettä tässä oikein. Osoittaako aivotutkimus, ettei aivoissa ole muuta kuin soluja ja niiden toimintaa? On selvää, että aivot koostuvat fysikaalisista osista, mutta tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että neurotieteen kuvaukset rajoittuisivat tähän. Entä jos neurotiede löytääkin aivoista ajattelua, muistamista ja tuntemista? Palaan tähän hetken päästä uudelleen.

Toiseksi Björkholm näyttää suistuvan epämääräiseen reduktionismiin. Ajatellaan vielä Björkholmin edellä mainittua autoa. Koostuuhan autokin renkaista, männistä, ovista ja muista osista, mutta olisi hyvin outoa väittää, ettei autoa oikeasti olisi tästä syystä olemassa. Kun katsomme konepellin alle, emme näe siellä mitään "autoa" tai kuljettajaa. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö autoa tai kuljettajaa olisi olemassa. Autolla kokonaisuutena voi myös olla ominaisuuksia, joita esimerkiksi renkailla tai männillä ei ole.

Sama pätee aivoihin: vaikka ne koostuisivatkin fysiikan ja kemian lakien ohjaamasta toiminnasta, ei mikään estä tarkastelemasta aivoja osana kokonaista ihmistä, jolla on ominaisuuksia, joita itse osilla ei ole.

Björkholm kalastaa vanhoilla vesillä. Filosofi Daniel Dennett ja eräät "eliminativistit" ovat jo pitkään väittäneet, ettei aivoissa ole mitään "minuuden" keskusta ja että minuus on eräänlainen kertomus. Dennett tuskin kuitenkaan väittäisi, ettei minua ole olemassa. Ehkä kaikkien voimakkainta versiota tästä ei-minuutta teesistä on puolustanut Thomas Metzinger, jonka mukaan "minä" on joukko itserepresentaatioita (esimerkiksi ruumiimme rajoista ja omista haluistamme), jotka aivomme luovat.

Mikä minä olen?

On syytä miettiä tarkemmin, mikä peruskysymys oikein on. Haluamme tietää, mitä oikein olemme. Mikä olio minä olen? Länsimaisen ajattelun historiassa tähän on vastattu suhteellisen yksimielisesti: mitä tahansa muuta olenkin, olen se olio, joka ajattelee ajatuksiani. On joku, jolle ajatukseni kuuluvat, ja tämä olio on minä. Seuraava kysymys onkin sitten se, mikä tämä olio oikein on. Mikä on se, jolla on koti-ikävä, joka haluaa Coca-Colaa ja jonka mielestä yliopistoja koskevat säästöt ovat ongelmallisia?

Yksi vastaus on perinteisesti ollut sielu. Koska ruumiilla tai sen osilla ei näytä voivan olla tällaisia tiloja, ovat ne sielun ominaisuuksia. Sielu on puolestaan enemmän tai vähemmän riippuvainen ruumiin toiminnasta mutta on siitä kuitenkin periaatteessa erillinen. Dualismia esiintyy monessa eri muodossa mutta kaikissa on sama idea: minä olen ajatteleva olento ja tuo ajatteleva olento on jotakin muuta kuin ruumis tai eläin nimeltä Homo sapiens.

Björkholm tietenkään torjuu dualismin taikauskona. Se ei kuitenkaan ole taikauskkoa läheskään kaikille mieltä ja aivoja miettiville nykyfilosofeille ja tieteilijöille. Nykyäänkin varsin monet uskovat jonkinlaisen sielun olemassaoloon aivan riippumatta uskonnollisista näkemyksistä.

Eräs esimerkki on vastikään Suomessakin vierailut filosofi David Chalmers. Chalmersin mukaan erityisesti itsetietoisuus ja siihen liittyvät laadulliset ominaisuudet ovat ei-fysikaalisia. Toinen tunnettu filosofi Thomas Nagel puolustaa eräänlaista dualismia vastikään suomeksi käännettyssä kirjassaan *Mieli ja Kosmos* (2014). Nagelin mukaan olemme tietoisia olioita, ja tuohon tietoisuuteen kuuluvat esimerkiksi erilaiset kokemukset ja tuntemukset siitä, miltä värit näyttävät ja miltä kivut tuntuvat. Tällaisilla kokemuksilla ei voi olla fysikaalista perustaa, koska luonnontieteen perusteoriat eivät tunne tämän kaltaisia ominaisuuksia laisinkaan.

Chalmers ja Nagel eivät ole ainoita, jotka kritisoivat fysikalismia tällä tavoin, eivätkä he näin tehdessään päädy mihinkään ylikuonnolliseen hetteikköön. Vaikka itse tunnenkin jonkinlaista sympatiaa dualismia kohtaan, laitan sen jatkossa syrjään. Vaihtoehtomme eivät nimittäin ole niin yksioikoiset kuin Björkholm antaa ymmärtää. Ehkä meidän ei sittenkään tarvitse olla tieteilijöiden edessä punastelevia dualisteja.

Minuuden kokonaisuus

On erikoista, että Björkholm vetoaa yksioikoisesti tieteeseen kieltäessään minuuden olemassaolon ja vapauden mahdollisuuden. Tämä ei ole mikään tieteen tulos. Toisin kuin Björkholm antaa ymmärtää, voimme tehdä oikeutta tieteen tuloksille ja silti ajatella olevamme olemassa ja tekevämme valintoja. Itse asiassa Björkholmin edustava kova eliminativismi on filosofien, kognitiotieteilijöiden ja neurotieteilijöiden joukossa selkeässä vähemmistössä.

Nykyaikaisessa mielen ja tietoisuuden tutkimuksessa ei-reduktiiviset näkemykset ovat osa valtavirtaa. Tällaisten näkemysten mukaan mieleemme ja minuutemme liittyvät läheisesti aivojemme toimintaan mutta emme kuitenkaan voi vetää yhtäläisyysmerkkejä aivojen ja oman itsemme väliin.

Kirjassaan *Philosophical Foundations of Neuroscience* (2006) filosofi Peter Hacker ja neurotieteilijä Max Bennett väittävät, että neurotieteen ytimessä on virhepäätelmä. Tämä virhepäätelmä koskee sitä, missä mieli todellisuudessa on. Neurotiede etsii mieltä aivoista. Hackerin ja Bennettin mukaan mieli ei kuitenkaan ole siellä. Mielen ominaisuudet ovat kokonaisen ihmisen ominaisuuksia. Heidän mukaansa aivot eivät ajattele, ihmiset ajattelevat. Aivan samalla tavalla voidaan sanoa, etteivät jalat juokse, vaan ihmiset. Ajattelu ja muut mielen ominaisuudet ovat ihmisen, hänen osiensa ja ympäristönsä ominaisuuksia, jotka syntyvät osana sosiaalista vuorovaikutusta ja kieltä.

Samaan suuntaan mutta eri tietä kulkevat ne, jotka puolustavat niin sanottua laajennetun mielen teoriaa ("extended mind"). Näin esimerkiksi filosofi ja neurotieteilijä Alva Noë kirjassaan *Out of Our Minds: Why We Are Not Our Brain, and Other Lessons from the Biology of Consciousness* (2010). Noë (ja muutamat muut, kuten Chalmers ja Andy Clark) väittää, että mieli ei todellakaan ole aivoissa. Aivot ovat osa suurempaa kokonaisuutta. Minä en ole aivoni, vaikka aivot toki tekevätkin ajatteluni mahdolliseksi. Näin ollen se, ettei minua löydy hermosolujen joukosta, ei ole mikään ongelma.

Entä jos olenkin aivot?

Annetaan kuitenkin Björkholmille periksi. Ajatellaan, että olemme tosiaankin aivot. Mitä tästä seuraa? Voinko olla olemassa? Voinko olla vapaa? Kyllä voin. Filosofi Carl Gillett on mielestäni kehittänyt parhaiten ajatusta siitä, että minä olen aivot. Hän kuitenkin löytää paikan ajattelulle ja vapaudelle.

Gillettin järkeily etenee näin. Ensinnäkin hän hyväksyy lähtökohtaisesti, että olemme ajattelevia ja tuntevia olioita. Minä todella ajattelen omia ajatuksiani, minulla on tuntemuksia ja kokemuksia. Hän kuitenkin torjuu Hackerin ja Bennettin mallin ja väittää, että nykyaikainen neurotiede ei tule toimeen ilman mielentilojen kuvauksia. Kun kuvaamme ja selitämme aivojen toimintaa, emme voi tehdä sitä pelkästään viittaamalla fysiikan ja kemia lakeihin. Sen sijaan meidän on aivojen toimintaa tarkastellessamme puhuttava esimerkiksi muistamisesta, päättelemisestä ja tuntemisesta. Tiede ei siis osoita, että aivot ovat vain kemiaa, vaan juuri päinvastoin: neurotiede osoittaa, että aivot todella ajattelevat.

Gilletttä painottaa, että tämä on empiirinen kysymys, ei käsitteellinen. Hackerin ja Bennettin virhe on, että he vain yksinkertaisesti olettavat, ettei mentaalisia kuvauksia voi soveltaa aivoihin. Saman voisi sanoa Björkholmin näkemyksestä: meillä ei ole lähtökohtaisesti syytä olettaa, että fysiikan tai kemian taso on paras tapa kuvata sitä, mitä aivoissa tapahtuu. Kun katsomme neurotieteen tutkimuksia, yhä useammat neurotieteilijät puhuvat tuntemisesta, ajattelemisesta ja kokemisesta aivoissa. Gillett viittaa tässä erityisesti Michael Gazzanigaan ja Jaan Pankseppiin.

Jos aivoni tuntevat tunteeni ja ajattelevat ajatukseni, ei ole mikään kummoinen hyppäys ajatella, että minä olen aivoni, Gillett päättää. On tärkeä huomata kuinka kaukana tämä näkemys on Björkholmista. Hänelle aivot ovat harmaata massaa, soluja ja kemiaa, jotka tanssivat fysiikan lakien pillin mukaan. Tähän näkemykseen on vieokkaasti rakennettu sisään jo aiemmin mainittu reduktio. Juuri tämän Gillett kieltää. Aivot toki koostuvat soluista ja niiden toiminnasta, mutta tästä toiminnasta syntyy aivan uudenlaisia ominaisuuksia: ajattelua, muistamista ja tuntemista.

Toisin kuin Björkholm, Gillettin mukaan minä olen olemassa hyvin vahvalla ja syvällä tavalla. Minä voin myöskin olla vapaa: aivojen toiminta ja niiden ympäristö voivat puolestaan vaikuttaa aivojen fysiologiaan. Voin siis periaatteessa vaikuttaa omaan itseeni. En ole vain aivoni perusosien toimintaa määrävien lakien sätkynukke.

FILOSOFIA (OPETUS SUOMEKSI) – Arvosteluperusteet 2018

Helsingin yliopisto

Valintakokeen ennakkomateriaali: Räikkä, Juha & Siipi, Helena (toim), Ajattele, filosofoi. Helsinki: Sanoma Pro. Luvut 1, 3, 4, 5, 8, 9, 11 ja 12.

Aineisto-osion kysymys 3 perustuu seuraavaan aineistoon: Katkelma teoksesta Ian Hacking, *Mitä sosiaalinen konstruktioismi on?* (2009, Vastapaino, Tampere)

Aineisto-osion kysymys 4 perustuu seuraavaan aineistoon: Olenko aivot, ja jos olen, mitä se voisi tarkoittaa? (Kolumni Areiopagi-verkkosivustolla 6.8.2015.)

Tehtävä 1: Selosta, mitä on karteesinen skeptisismi ja mitä tarkoitetaan kontekstualismilla tietoteoriassa. Miten kontekstualisti vastaa karteesiseen skeptisismiin? Mitä ongelmia tähän vastaukseen liittyy?

Karteesisen skeptismin käsittelyssä on olennaista on sen määrittely (*3 pistettä*) sekä Descartesin skeptisen menetelmän selostaminen siten, että menetelmä on liitetty Descartesin nimeen, on mainittu menetelmän kolme eri askelta – aistien erehtyväisyys, unennäön mahdollisuus ja ilkeä demoni – sekä skeptisen menetelmän johtopäätös (max. *5 pistettä*). Lisäksi on mainittu karteesisen skeptismin nykyversio eli aivot-astiassa argumentti (*1 piste*) sekä esitetty tämä argumentti eksplisiittisesti muotoiltuna (*3 pistettä*). Virheet argumentin muotoilussa ovat vähentäneet pisteitä. Argumentin johtopäätös ja kaksi eri tapaa reagoida siihen on lausuttu eksplisiittisesti (max. *3 pistettä*).

Kontekstualismin määrittely (*2 pistettä*) ja kontekstualismin yhdistäminen heikon ja vahvan tiedon käsitteeseen (*2 pistettä; max. 4 pistettä*). Kontekstualismin vastaus aivot astiassa -argumenttiin (*2 pistettä*). Selostetaan kaksi heikkoutta, jotka tekstin mukaan liittyvät kontekstualismiin: tietää-verbin käytön analyysin filosofinen anti jää epäselväksi (*2 pistettä*), ja kontekstualismilla on vaikeuksia tehdä ero kontekstisidonnaisuuden ja mielipiteen muutoksen välillä (*2 pistettä; max. 4 pistettä*)

Vastauksessa painottuvat faktat, mutta vastauksen selkeä, argumentatiivinen ote on laskettu ansioksi. Asiavirheet tai asiayhteyden kuulumattomien seikkojen selostaminen ovat saattaneet vähentää pisteitä. Vastauksen arvioinnissa on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että aivot astiassa -argumentti on muotoiltu oikein ja että vastaaja on ymmärtänyt oikein tämän argumentin yhteyden karteesiseen skeptisismiin.

Tehtävä 2: Esittele demokratian vastaisen tiedollisen argumentin pääasialliset väitteet ja niiden perustelut. Demokratian puolustaja voi vedota esim. siihen, että demokraattisen prosessin kautta tuotettu kansan tahto on luotettavin tiedonlähde yhteisestä hyvästä. Mitkä voisivat olla tämän argumentin luotettavia perusteluja? Hyödynnä vastauksessasi myös kirjassa esitettyjä moraalitietoa puoltavia näkemyksiä. (25 pistettä)

Yleistä: Kirjallisuuskysymyksen vastauksen arvioinnissa on painotettu ensisijaisesti vastaajan pääsykoekirjasta *Ajattele, filosofoi* (toim. Räikkä, J. & Siipi, H.) omaksumasta tiedosta. Tehtävästä annettu suurin mahdollinen pistemäärä on 25 pistettä. Pisteet on jaettu alla olevien osa-alueiden (A-D) mukaisesti:

A) Vastauksessa läpikäydään Eerik Lagerspetzin artikkelissa (s.132) eritelty demokratian vastainen tiedollinen argumentti sen kaikkine osineen sekä argumentin perusteet (yht. 10 p.):

Vastauksessa eritellään demokratian vastaisen tiedollisen argumentin kohdat:

1. On olemassa yhteinen hyvä, josta voi saada tietoa. (1 p.)
2. Toisilla on enemmän tietoa yhteisestä hyvästä kuin toisilla. (1 p.)
3. Poliittisesti tärkeiden päätösten tulee olla mahdollisimman suuressa määrin yhteisen hyvän mukaisia. (1 p.)
4. Ne, joilla on enemmän tietoa yhteisestä hyvästä, kykenevät suuremmalla todennäköisyydellä tekemään yhteisen hyvän mukaisia päätöksiä. (1 p.)
5. Siis: niiden, joilla on enemmän tietoa yhteisestä hyvästä, tulee tehdä poliittisesti tärkeät päätökset. (1 p.)
6. Mutta: demokratia on päätöksentekomenettely, jossa kaikki voivat tasa-arvoisesti osallistua poliittisesti tärkeiden päätösten tekemiseen. (1 p.)
7. Siispä: demokratia ei ole hyvä tapa tehdä päätöksiä. (1 p.)

Demokratian vastainen tiedollisen argumentin perustelut on esitelty vastauksessa onnistuneesti. Moraalitiedon rooli ja sen vaikutus argumentin pätevyyyteen on vastauksessa huomioitu. (Esim. sijoittamalla kysymys yhteiskuntafilosofiassa käsiteltyjen aiheiden joukkoon sekä hahmottamalla sen historiallista taustaa (Platon).) (3 p.).

B) Vastauksessa käsitellään tiedollinen argumentti demokratian puolesta sekä sen perustelut (yht. 5 p.):

Tiedollista argumenttia demokratian puolesta käsitellään vastauksessa monipuolisesti ml. seuraavien keskeisten aiheiden kautta:

- a. Demokratian tietoa tuottava rooli (1 p.)
- b. Jean-Jacques Rousseau'n ajatus yleistahdosta (s. 141–142) (1 p.)
- c. Markiisi de Condorcet'n Jury-teoreema (s. 143) (1 p.)

Vastaukseen sisältyy demokratiaa puoltavan, tiedollisen argumentin onnistunut perustelu. (Esim. kyseenalaistetaan objektiivisen tiedollisen ja poliittisen auktoriteetin välinen yhteys siten, että vaikkakin objektiivinen moraalitieto olisi mahdollista, tiedollinen auktoriteetti ei riittäisi kumoamaan demokraattisia periaatteita.) (2 p.)

C) Vastauksessa käsitellään monipuolisesti moraalitiedon mahdollisuuden teemaa keskittyen erityisesti Helena Siiven artikkelin (175–192) positiivisiin, moraalitiedon lähteisiin. (yht. 5p.):

Vastauksessa on esitelty vakuuttavasti moraalisen tiedon rooli poliittisessa kontekstissa. Siinä mainitaan, että jos objektiivinen moraalitieto ei ole mahdollista, ei myöskään poliittisesta tavoitteesta voi olla universaalia yhteisymmärrystä, kuten esim. Hans Kelsen -lainauksessa todetaan (s. 134). Kelsenin mukaan arvoarvostelmien asema poliittisessa päätöksenteossa ei ole yhteismitallinen ja yhteiskuntajärjestys näin vaatii kaikkien kohtelun samanarvoisesti. (1 p.)

Vastauksessa on käsitelty myös moraalitiedon mahdollisuutta seuraavien vaihtoehtoisten moraalitiedon alkuperää koskevien esimerkkien kautta:

- a. Naturalismi (ml. hedonismi). (s. 188–189) (1 p.)
- b. Kantilainen rationalismi. (s. 189–190) (1 p.)
- c. G. E. Mooren intuitionismi. (s. 190–191) (1 p.)

Vastauksessa esitetään onnistunut synteesi demokratian vastaisen argumenttiin ja moraalitiedon aiheisiin liittyvistä kokonaisuuksista. (Esim. siten, että vaikkakaan poliittisista tavoitteista ei olisi objektiivista totuutta, empiirisellä havainnoinnilla hankitulla tiedolla on vahva rooli demokraattisessa kontekstissa tehdyissä moraalisisissa päätöksissä.) (1 p.)

D) Loput pisteet on annettu seuraavien muotoseikkojen täyttymisestä (max 5 p.):

- Erinomainen vastaus: tarkan, kirjaan perustuvan tiedon lisäksi aiheeseen sopivan laajemman tiedon osoittamisesta tai muuten oivaltavasta vastauksesta on myönnetty lisäpiste. (1 p.)
- Onnistunut essee-vastaus: tekstin jäsenys on onnistunut ja eri osakysymyksiin annettujen vastausten synteesi on vakuuttava. (1 p.)
- Oikein mitoitettu vastaus: vastaus on kirjoitettu sopivan pitkäksi suhteessa annettuun tilaan nähden. Tässä kohdassa on kuitenkin huomioitu erityisen tiiviin käsialan vaikutus käytettyyn tilaan nähden. Kuitenkaan mikäli alla olevien selkeyden ja kirjaan perustavan vastauksen kohdat eivät täyty, ei pelkästä täyteen kirjoitetusta vastauspaperista saa pistettä. (1 p.)
- Selkeä vastaus: vastauksen sisältö on esitetty loogisessa järjestyksessä ja on helposti ymmärrettävässä muodossa. (1 p.)
- Kirjan sisältöön perustuva vastaus: vastaus on laadittu pääasiassa pääsykoekirjan sisältämien asioiden mukaisesti. (1 p.)
- Tyhjä vastaus: tyhjistä vastauksesta ei ole annettu pisteitä. (0 p.)

Tehtävä 3: Mitä tekstikatkelman perusteella voidaan sanoa sukupuolen sosiaalisuudesta ja sosiaalisen sukupuolen suhteesta biologiaan? (max 25 pistettä)

Yleistä: Aineistokokeen tarkoitus on mitata vastaajan kykyä tunnistaa ja eritellä filosofisia argumentteja ja niiden luonnetta sekä ymmärtää esitettyjen näkemysten perusteluja. Lisäksi arvioidaan vastaajan kykyä analysoida ja pohtia filosofista ongelmaa itsenäisesti aineistotekstissä esitetyn viitekehyksen pohjalta. Vastaukset on arvosteltu kokonaisuuksina kiinnittäen huomiota asiasisällön ohella myös esitystavan selkeyteen ja johdonmukaisuuteen. Kokelaan ei ole edellytetty esittävän omia kriittisiä huomioita. Toisaalta asiasisältöön liittyviä puutteita on voinut kompensoida hyvää ymmärrystä ja kriittistä ajattelukykyä osoittaneella, johdonmukaisella vastauksella.

Yleinen huomautus: Katkelmassa lähestytään sosiaalisen sukupuolen kysymyksiä ja sosiaalisen suhdetta biologiseen sosiaalikonstruktivistisen tutkimuksellisen lähestymistavan pohjalta. Siinä erotellaan eri tapoja ymmärtää sosiaalista sukupuolta ja pohditaan sen suhdetta biologiaan. Katkelmassa korostetaan myös vallan läsnäoloa sosiaalisen sukupuolen määrittelyssä ja sitä, miten tähän tosiseikkaan voi suhtautua.

A Biologisen ja sosiaalisen erottelu, sosiaalikonstruktivistisen lähestymistavan lähtökohdat (maksimissaan 5 p.)

- Kirjoittaja on ymmärtänyt ja hahmottanut biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välisiä keskeisiä eroja. (2 p.)
- Edellä mainittu hahmotus on liitetty sosiaalisen rakentumiseen tai sosiaalisen konstruktion ideaan. (2 p.)
- Käsitys rakentumisesta tai konstruktiosta on tarkennettu sosiaalisen konstruktionismin kolmijaon mukaan: sosiaalinen sukupuoli ei ole välttämätön, se on varsin paha asia, ja siitä olisi parasta hankkiutua eroon tai sitä olisi muutettava. (1 p.)

B Erilaisia näkemyksiä sosiaaliseen sukupuoleen ja sen suhteesta biologiaan (maksimissaan 10 p.)

- Vastauksessa tuodaan esille, että on olemassa erilaisia näkökantoja sosiaalisen sukupuolen rakentumiseen. (3 p.)
- Yhden käsityksen mukaan sosiaalinen sukupuoli on sisällöllisesti lähes riippumaton biologisesta sukupuolesta. (1 p.)
- Toisen ja perinteisemmän käsityksen mukaan sosiaalinen sukupuoli rakentuu biologisen pohjalta mutta siinä esiintyy myös tästä riippumattomia tekijöitä. (1 p.)
- Biologisen sukupuolen kuvailussa voi esiintyä verraten laaja ja epäselvä kirjoilmiöitä, ja sen yhteydessä voi jäädä epäselväksi, mihin sosiaalisen sukupuolen suhde biologiaan pitää edellisessä tapauksessa perustua. (1 p.)
- Funktionalistisen tulkinnan mukaan sosiaalisen sukupuolen sisällön syitä on etsittävä siitä, miten ne palvelevat jotain yhteiskunnallista tarkoitusta, ja sen mukaan tästä voi syntyä sukupuolten välistä epätasa-arvoa. (1 p.)

- Butlerin käsityksen mukaan biologista ja sosiaalista sukupuolta ei voida erottaa tarkasti toisistaan, eli jo biologisessa sukupuolella on läsnä sosiaalisia merkityspiirteitä ja päinvastoin. (2 p.)
- Butlerin käsityksen mukaan sukupuoli rakentuu käytännössä yksilöllisessä toiminnassa tai performanssissa. (1 p.)

C Valta ja sosiaalinen sukupuoli (maksimissaan 5 p.)

- Sosiaalisen sukupuolen määrittelyssä esiintyy valtaan liittyviä tekijöitä ja sosiaalisen sukupuolen sisällöllinen määritelmä voi vaikuttaa henkilön valta-asemaan yhteiskunnassa. (1 p.)
- Vastaus naisten epätasa-arvoiseen asemaan on joidenkin mielestä naisellisten piirteiden nostaminen vahvemmin mukaan valtaan. (1 p.)
- Toisten mielestä pitäisi mieluummin tähdätä koko erottelun poistoon mallinaan lesbo, joka on sekä mies että nainen. (1 p.)
- Jotkut väittävät, että tärkeämpää olisi keskittyä konkreettisimpiin asioihin, kuten palkka-eroihin eikä liikaa sukupuolen määrittelyyn liittyviin keskusteluihin. (1 p.)
- Keskusteluissa löytyy erilaisia suhtautumistapoja nykyiseen valtatilanteeseen ja naisten asemaan, kuten paljastavaa ideologiakritiikkiä, kapinallisuutta tai vallankumouksellisuutta. (1 p.)

D Kokonaisuuden ja argumentoinnin arvio (maksimissaan 5 p.)

Huom: Vastauksesta saa joko 5; 4; 2; tai 0 pistettä.

- Vastaus on kattava, muodostaa itsenäisesti jäsenellyn kokonaisuuden ja on kaikin puolin virheetön. (5 p.)
- Vastaus on pitkälti esittelevä, mutta se sisältää myös joitakin itsenäisempiä osia. Vastaus on pääpiirteissään kattava ja virheetön. (4 p.)
- Vastaus on puutteellinen tai luettelomainen ja seuraa pitkälti tekstissä esitettyjen väitteiden etenemisjärjestystä, tai vastauksessa on joitakin selkeitä virheitä, tai se on sekava. (3 p.)
- Vastauksessa mainitaan joitakin kysymyksen kannalta keskeisiä seikkoja, mutta se on sekava, epä johdonmukainen ja sisältää mahdollisesti joitakin ristiriitaisuuksia. (2 p.)
- Tyhjä vastaus. (0 p.)

Tehtävä 4: Mitä seikkoja on otettava huomioon, kun pohditaan filosofiassa ihmisaivojen ja minuuden välistä suhdetta?

Vastauksesta käy ilmi, että vastaaja on oivaltanut, että tehtävänä on erään filosofisen argumentaatiotilanteen hahmottaminen: mitä seikkoja on otettava huomioon, jotta voitaisiin muodostaa perusteltu filosofinen kanta eliminativismiin mielenfilosofiassa? Eliminativismin mukaan "aivojen toiminta seuraa normaaleja fysiikan, kemian ja biologian säännönmukaisuuksia. Tästä voimme [...] päätellä, että esimerkiksi 'minuutta', joka tekee päätöksiä, kokee ja tuntee, ei oikeastaan ole missään syvässä mielessä olemassa."

Vastaaja on tunnistanut reduktionistisen teesin "minä olen yhtä kuin aivoni" (3 pistettä) ja ajatuksen "minusta vahvassa mielessä" (3 pistettä; max. 6 pistettä). Vastaaja on tuonut esiin, että filosofinen kysymys koskee näiden kahden seikan välistä suhdetta (max. 2 pistettä). Vastaaja on erottanut toisistaan reduktionismin ja eliminativismin (max. 3 pistettä). Vastaaja on tuonut esiin, ettei eliminativismi ole tieteellinen tutkimustulos vaan filosofinen kannanotto (max. 3 pistettä; tähän kohtaan liittyvästä reduktionismin ongelman oikeasta tunnistamisesta on saanut vain 2 pistettä). Vastaaja on selittänyt – mahdollisesti esimerkein – lyhyesti tekstissä mainitut eliminativismin vaihtoehdot: dualismin (2 pistettä), ei-reduktiivisen fysikalismin (2 pistettä) sekä sellaisen reduktivismin, joka hylkää eliminativismin (2 pistettä; max. 6 pistettä).

Loput max. 5 pistettä saadaan vastauksen yleisten filosofisten hyveiden ja selkeyden perusteella. Nämä 5 pistettä koostuvat toisaalta siitä, että vastauksessa on muotoiltu käsiteltävän asian kannalta relevantteja argumentteja, ja toisaalta se, että vastauksessa on muotoiltu selkeästi argumentaatiotilanteen analyysin ydin: tieteen tuloksista ei voi tehdä suoraviivaisia filosofisia johtopäätöksiä; sen sijaan on hahmotettava oikein tilanteeseen liittyvät filosofiset mahdollisuudet sekä tulkittava oikein tieteen – tässä tapauksessa neurotieteen – tulokset. Vastauksen pisteitä ovat voineet vähentää selvät asiavirheet, irrelevanttien seikkojen selostaminen tai tehtävänasettelun selvä väärin ymmärtäminen tai tehtävänasettelun sivuuttaminen.